

Kirjokertun (*Sylvia nisoria* Bechst.)
pesimäkannan kehitys ja tila Lounais-Suomessa

Panu Kunttu
Turun Lintutieteellinen Yhdistys ry
31.1.2009

Kansikuva: Kirjokerttu laulaa usein ympäristööän korkeammalla puulla. Kuva: Jorma Tenovuo, Korppoo 17.6.2006.

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Menetelmät.....	2
3. Elinympäristövaatimukset.....	3
4. Maailmanlaajuinen esiintyminen	4
5. Esiintyminen Suomessa	4
5.1 Esiintymisen varhaisvaiheet.....	4
5.2 Pesimäkannan löytyminen	5
5.3 Kirjokertun yleistyminen	5
5.4 Levinneisyys Suomessa	7
5.5 Suomen parimäärän kehitys.....	7
6. Kirjokertun pesimäpaikat ja parimäärät Lounais-Suomessa.....	8
6.1 Lounais-Suomen parimäärä	8
6.2 Turunmaan ulkosaaristo	9
6.2.1 Dragsfjärd.....	9
6.2.2 Nauvo	11
6.2.3 Korppoo	12
6.2.4 Houtskari.....	15
6.3 Eteläinen Selkämeri ja Satakunta.....	16
6.4 Varsinais-Suomen sisäsaaristo ja manneralue	17
6.5 Muutto Varsinais-Suomessa	18
Kiitokset	19
Kirjallisuus.....	20
Liite 1. Dragsfjärdin kirjokerttusaaret	
Liite 2. Nauvon kirjokerttusaaret	
Liite 3. Korppoon kirjokerttusaaret	
Liite 4. Houtskarin kirjokerttusaaret	
Liite 5. Negatiiviset havainnot	

1. Johdanto

Lounais-Suomen ympäristökeskus myönsi Turun Lintutieteellinen Yhdistys ry:lle vuonna 2007 saariston ympäristönhoitoavustuksen kirjokertun pesimäkannan suuruuden ja levinneisyyden selvittämiseksi Saaristomerellä. Tähän liittyvät maastotyöt tehtiin kesällä 2008. Näiden tulosten lisäksi tähän raporttiin koottiin kaikki Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueella tehdyt pesimäaikaiset kirjokerttuhavainnot.

Kirjokerttu on elinympäristönsä suhteen erikoistunut, Suomessa eteläinen ja harvinainen pesimälaji. Levinneisyyden pääpaino on laskentojen kannalta hankalasti saavutettavassa ja hallittavassa Suomen etelä- ja lounaisrannikon ulkosaaristossa. Kirjokertun pesimäkannan systemaattinen seuranta ja tutkimus on ollut ja on edelleen vähäistä, joten eri lähteistä kootut selvitys- tai tutkimustiedot muodostavat kokonaiskäsityksen. Lajin taantuma on kuitenkin selvä, vaikka olemassa olevien laskenta-aineistojen valossa valtakunnan kannan tilan tuntemus on puutteellinen. Erityisesti Ahvenanmaan osalta käytettävissä olevat tiedot ovat vajavaisia ajatellen koko tämän saarimaakunnan aluetta.

Kirjokerttu arvioitiin 1970-luvun puolivälissä Suomessa uhanalaiseksi, harvinaiseksi lintulajiksi (Malmström 1975). Sen sijaan kirjokerttu arvioitiin elinvoimaiseksi viimeisimmässä valtakunnallisessa uhanalaisuusarviossa. Kirjokerttu ei kuulunut edes niihin taantuneisiin lintulajeihin, joista työryhmä keskusteli silmälläpidettävien lajien yhteydessä (Rassi ym. 2001). Kuitenkin vuoden 2006 alusta voimaan tullen luonnonsuojeluasetuksen päivityksen myötä kirjokerttu luokiteltiin uhanalaiseksi lintulajiksi Suomessa (Finlex 2005). Tähän raporttiin tuotettu tieto edistää osaltaan kirjokertun aseman arviointia kansallisessa uhanalaisuusarviossa vuonna 2010.

2. Menetelmät

Ympäristönhoitoavustuksen mahdollistamat kartoitukset tehtiin kesällä 2008. Olin aloittanut kirjokertun pesimäkannan selvittämisen Varsinais-Suomen saaristossa alustavasti 2006 keskittämällä havainnointia lajille sopiviin ympäristöihin. Vuoden 2008 laskennat, jotka sisälsivät 28 maastopäivää, olivat kuitenkin volyymiltään selvästi laajimmat, sekä ajallisesti että maantieteellisesti. Kirjokertun esiintymistä on kartoitettu Turunmaan saaristossa yhteensä 358 saarella, joista valtaosa vuoden 2008 aikana. Näistä 102 saarella tehtiin systemaattista lajiinventointia, ja muissa 256 saarella elinympäristön soveltuvuuden arviointia kirjokertulle (liitteet 1-5). Näissä saarissa on mukana pieni määrä aiempina vuosina inventoituja saaria. Tämä raportti toimii näiden vuosien laskentatulosten esittelyn lisäksi kattavana kirjallisuuskatsauksena kirjokertun pesimäaikaiseen esiintymiseen Lounais-Suomessa. Lounais-Suomella tarkoitetaan tässä yhdessä Varsinais-Suomen ja Satakunnan maakuntia.

Tätä pesimäaikaisten havaintojen katsausta varten tietoja on koottu vanhoista julkaisuista, artikkeleista, julkaisemattomista inventointiraporteista, sekä haastatteleamalla alueella liikkuneita tutkijoita ja lintuharrastajia. Jurmon ja Vänön lintuasemien havaintolomakkeet tarkistettiin myös. Jurmon lintuasema on perustettu 1962 ja sen toiminta jatkuu aktiivisena edelleen. Vänön lintuasema toimi 1973-1985, jonka jälkeen saarella on retkeilty satunnaisemmin. Suuri osa havainnoista on peräisin BirdLife Suomen Tiira-lintutietopalvelusta (<http://www.tiira.fi>), eikä sitä erikseen mainita lähteenä havainnon perässä.

Saaret inventoitiin kartoitusmenetelmällä (Koskimies & Väisänen 1988), mutta niissä käytiin vain kerran. Saarista arvioitiin elinympäristön laadun (ks. luku 3) ja koon perusteella potentiaalinen parimäärä, myös niistä saarissa, joissa kirjokerttua ei tavattu (liitteet 1-5). Tässä raportissa

havaintojen tulkinta pesiväksi pariksi on tehty Väisäsen (2008) ohjeiden mukaisesti. Kun havainto on todennäköisesti koskenut paritonta, pesimätöntä koirasta, raportissa on käytetty termiä reviiri. Hyvilläkin biotoopeilla osa reviiriä pitävistä koiraista jää parittomaksi. Vanhassa kirjallisuudessa on käytetty pesimäaikaisissa havainnoissa yleisemmin termiä reviiri kuin pari. Kuitenkin molemmilla termeillä pyritään ilmaisemaan kannan kokoa.

3. Elinympäristövaatimukset

Kirjokerttu esiintyy Suomen merensaaristossa ja rannikolla tavallisesti puoliavoimissa ympäristöissä. Elinympäristöille yhteistä on niiden avoimuus, eivätkä ne siis saa olla liian sulkeutuneita. Monet pesimäympäristöt ovat ihmisen joko aikoinaan tai hiljattain muokkaamia perinnemaisemia. Elinympäristötyyppejä ovat esimerkiksi lehtoniityt, pensaikkoiset hakamaat, rantapensaikat, aukkoiset katajikat, pellonreunat ja muut matalat reunapensaikat. (Hildén & Linkola 1955). Näissä kasvaa ruusupensaita, katajia ja matalia lehtipuita, kuten tervaleppää ja pihlajaa (Väisänen ym. 1998). Matalien pensaikkojen ja katajikkojen yhteydessä kasvavat korkeammat puut toimivat laulupaikkoina. Metsäympäristöistä myös valoisa, avarat lehdot ja lehtimetsät voivat tulla pesimäpaikkana kirjokertulle kyseeseen (von Haartman ym. 1967).

Kirjokerttuja on tavattu pesivänä myös villiintyneissä puutarhoissa sekä hylätyillä pelloilla ja joutoniityillä, joissa kasvaa pajua ja koivunvesoja. Onpa laji pesinyt joskus pensoittuneilla hakkuuaukeillakin (Laine 1976, Väisänen ym. 1998). Useimmat reviirit sijaitsevat rannan läheisyydessä, vaikka lajin ei tiedetä olevan riippuvainen veden läheisyydestä (Laine 1983). Saaristossa kirjokerttu ei pääsääntöisesti pesi yksittäisiä pensaita ja puita kasvavilla pienillä luodoilla, vaan suurehkoilla koivikko- ja lehtoniittysaarilla maritiimisessa lehtimetsävyöhykkeessä (Tenovuo 1955). Kirjokertun mieltymys Suomen ulkosaariston ympäristöön saattaa johtua paitsi sopivan kasvillisuusrakenteen, niin myös ilmaston eli kesän vähäisen sademäärän ja aurinkoisten päivien suuren osuuden johdosta, jotka vastaavat tämän pääosin mantereisen lajin vaatimuksia (von Haartman ym. 1967).

Saaristomerelle tyypillisiä ympäristöjä olivat 1950-luvulle saakka karjanhoidon tuloksena syntyneet perinnemaisemat: lehdesniityt, hakamaat, kedot, rantaniityt ja metsälaitumet. Kun karjanhoito sotien jälkeen väheni ja käytännössä melkein loppui 1980-luvulle tultaessa alkoivat pensaat (kataja, ruusut ym.) ja lehtipuut (tervaleppä, hieskoivu ja haapa), sekä suojaissa paikoissa kuusi, vallata niittyjä. Tällöin syntyi paljon sukkessioluontotyypppejä, joissa avoin, ehkä vielä laidunnettu alue vaihteli kataja- ja ruusupensaikkojen kanssa. Näistä ympäristöistä hyötyivät kirjokerttu ja pikkulepinkäinen, jotka esiintyvät usein samoilla pesimäpaikoilla. Tosin näitä ympäristöjä oli jossain määrin myös aiemmin hyvin hoidettujen perinnemaisemien laitamilla sekä niillä tiloilla, joissa hoito oli heikentynyt (J. Högmänder, henk. koht. tiedonanto 2009).

1980-luvulle tultaessa umpeenkasvu oli ilmeisesti edennyt monissa saarissa niin pitkälle, että kirjokertullekin sopivat habitaatit olivat umpeutumassa. Toisaalta kirjokerttujen nykyinen esiintyminen sopii hyvin yhteen osittain hoidettujen saarten kanssa, jossa karjaa vielä laiduntaa, mutta joissa on myös kirjokertulle mieleistä pensaikkaa. Kirjokerttua voikin luonnehtia sukkessiovaiheen lajiksi.

Kirjokertun elinympäristön valintaa ja pesimäpaikkoja Suomessa on selvitetty tarkemmin Laineen (1988) Uuteenmaahan keskittyneessä tutkimuksessa.

4. Maailmanlaajuinen esiintyminen

Kirjokertun maailmanlaajuinen pesimäalue sijoittuu lauhkean vyöhykkeen kuivahkoille seuduille Keski-Aasiasta Eurooppaan, mukaan lukien Kaukasian. Kannan esiintymisen painopiste on Länsi-Venäjällä ja Itä-Euroopassa. Idässä levinneisyysalue ulottuu Kazakstanin asti.

Euroopan pesimäalue kattaa maanosan itä- ja keskiosat, ulottuen myös Pohjois-Eurooppaan. Länsi-Euroopasta (Ranska, Espanja, Iso-Britannia ym.) laji puuttuu kokonaan (BirdLife International 2004). Lajin pesimäalueen laajuus Euroopassa on yli 3 000 000 km² ja parimääräarvio 460 000 – 1 000 000 parin välillä. Lajin maailman populaatiosta tämä on 50 – 74 %. Suurimmat Euroopan pesimäkannat (parimäärät suluisissa) ovat Venäjän Euroopan puolella osassa (250 000 – 650 000), Ukrainassa (67 000 – 102 000), Unkarissa (32 000 – 65 000), Puolassa (20 000 – 50 000) ja Romaniassa (25 000 – 40 000). Ruotsissa kirjokerttuja pesi 2000-luvun alussa 250 – 350 paria, ja siellä lajin kanta on taantunut (BirdLife International 2004). Aiemmin 1990-luvulla Ruotsin parimääräksi arvioitiin 250-1000 paria (Väisänen ym. 1998). Virossa pesii 10 000 – 20 000 paria, pääosin rannikon pensaikkoalueilla (Pettay 2004). Virossa oli harva pesimäkanta jo 1800-luvulla (Väisänen ym. 1998).

Euroopan pesimäpopulaation koon yleinen kehitystrendi oli vuosittuhanteen vaihteessa tuntematon, mutta kuitenkin yhdeksässä maassa se on taantunut, ja vain neljässä kasvava. Muissa maissa se on vakaa tai tuntematon (BirdLife International 2004).

5. Esiintyminen Suomessa

5.1 Esiintymisen varhaisvaiheet

Kirjokerttua pidetään Suomen linnuston uudistulokkaana, mutta lajin leviämishistoria on pitkälti satunnaishavaintojen ja oletusten varassa, sillä linturetkely lounaissaaristossa oli vähäistä 1900-luvun alkupuolella. Lajin runsaus on varmasti vaihdellut Suomessa kautta aikain, sillä se elää täällä levinneisyytensä pohjoisella äärirajalla (Hildén & Hario 1993). Von Haartman ym. (1967) pitävät todennäköisenä, että kirjokerttu on esiintynyt Suomessa pidempään kuin mitä havainnot osoittavat.

Kirjokertun esiintymishistorian varhaisvaiheet ovat epäselvät ja varhaisimpien havaintojen luotettavuudesta kiistellään. Ruokolainen & Kauppinen (1999) pitävät Kuopiosta 1836 ilmoitettua havaintoa varmana, joten tämä olisi Suomen ensimmäinen havainto kirjokertusta (von Wright 1859). Tämän havainnon luotettavuutta on kritisoitu monissa yhteyksissä (esim. von Haartman ym. 1967, Laine 1976). Myös Parkanosta on julkaistu kiistanalainen havainto keväältä 1875 tai –76 (Brander 1889, Laine 1976). Getasta on ilmoitettu kirjokerttuhavainto elokuulta 1890, jota kuitenkin pidetään epävarmana tarkkojen määritystietojen puuttuessa (Laine 1976). Varhaisia havaintoja Pohjois-Savosta on raportoitu muitakin, vuosilta 1902 Iisalimesta (ei siis 1913, vaikka joissain julkaisuissa niin ilmoitetaan) ja 1927 Pielavedeltä (Poppius 1913, Rydman 1927, Ruokolainen & Kauppinen 1999) Näihinkin on liitetty epäselvyyksiä (Kivirikko 1926, von Haartman ym. 1963-72).

Suomen ensimmäinen varmistettu pesimähavainto on Helsingistä vuodelta 1897 (Palmgren 1913), jota Solonen (1985) ja Loivaranta (1998) siteeraavat maamme ensihavaintona. Tosin Laine (1983) sivuuttaa tämän pesälöydön ja mainitsee ensimmäisinä varmoina havaintoina Grenquistin (1931) vuoden 1928 Kökarin kolmea reviihävaintoa. Helsingistä tunnetaan varhainen pesintä 1919 (von Haartman ym. 1967), jonka varmuuden Solonen (1985) kuitenkin kyseenalaistaa.

5.2 Pesimäkannan löytyminen

Näiden ensihavaintojen jälkeen kirjokerttuja löydettiin eri puolilta etelä- ja lounaisrannikkoa melko säännöllisesti 1930-luvulta alkaen. Grenquist (1931) havaitsi Kökarissa 1930 yhden reviirin ja Hammarlandissa havaittiin 1930 syysmuutolla kirjokerttuja. Nämä antavat viitettä lajin pesimäaikaisesta liikehdinnästä eri puolilla Ahvenanmaata (Snellman 1931). Eräs varhaisimpia varmistettuja pesintöjä on vuodelta 1938 Helsingistä (Heino 1939). Grenquist (1931, 1938) otaksui jo 1930-luvulla, että Saaristomeren uloimmissa osissa olisi vakituinen kirjokerttukanta. Bergmanin (1946) ja Tenovuon (1955) tutkimukset vahvistivat tätä otaksuntaa. Varsinais-Suomen ensimmäiset havainnot kirjokertusta koskevat lajin invaasion kaltaista esiintymistä Saaristomerellä, jolloin 13 saarelta löytyi yhteensä 19 reviiriä (Bergman 1946). Näiden Hiittisten ja Houtskarın välillä tehtyjen havaintojen on tulkittu koskeneen parittomia koiraita (Bergman 1946, von Haartman ym. 1967).

Merikallio (1955) luonnehti kirjokerttuja pesivän pienen määrän Ahvenanmaan saaristossa ja eteläisimmässä Suomessa vuosittain ja lajin todettiin vakiintuneen lounaissaaristossa 1950-luvulla (von Haartman ym. 1967). Hildénin ja Linkolan (1955) mukaan kirjokertun on todettu pesineen Suomessa kuudesti. Lisäksi he kirjoittavat paristakymmenestä tilapäishavainnoista, joten heidän arvionsa lajin esiintymisen pysyvyydestä on varsin varovainen. Ahvenanmaan suuri merkitys kirjokertun esiintymisalueena vahvistui, kun Silvola & Tenovuo (1958) julkaisivat vuodelta 1955 18 reviiritietoa Kökarista. Tämän jälkeen Kökarissa kirjokerttuja tavattiin entistä runsaammin: 20 reviiriä 1958 ja 18 reviiriä 1959 (Tenovuo 1966). Näistä lukuisista havainnoista huolimatta Kökarin ainoa varmistettu pesintä tällä vuosikymmenellä on Snellmanin (1956) poikuelöytö vuodelta 1955. Kymmenen vuotta Saaristomerellä tehtyjen ensihavaintojen jälkeen löydettiin vuosina 1956-57 Dragsfjärdin, Nauvon ja Korppoon ulkosaaristosta yhteensä 28 paria (Silvola & Tenovuo 1958).

5.3 Kirjokertun yleistymisen

Kirjokertun pohjoisraja näytti 1950-luvun lopulla kulkevan Brändön kunnan pääsaarien kohdalla, sillä Brändön Nötöstä ja Fisköstä on reviirihavainnot 1959 (Mustakallio 1961). Kirjokerttua ei tavattu monilta lajille elinympäristön puolesta sopivilla saarilla Brändöstä, Iniöstä ja Kumlingesta (Mustakallio 1961). Kuitenkin jo vuonna 1962 laji tavattiin pesimäreviirillään selvästi pohjoisempaa, Uudenkaupungin Vekarasta (Laine 1963).

Kirjokerttu laululennossa. Kuva: Jorma Tenovuo, Korppoo 17.6.2006.

1960-luvulla Kökar pysyi edelleen Suomen merkittävimpänä kirjokertun esiintymisalueena, sillä Tenovuon (1966) selvityksissä siellä tavattiin 1960 16 reviiriä ja 1961 13 reviiriä. Kökarin pääsaarten ulkopuolelta, Idön ja Lindön saarilla, tavattiin 1965 11 reviiriä (Laine 1976). Överbodan ja Hellsön kylien välillä laskettiin kesäkuussa 1975 27 reviiriä ja näiden kylien välissä, Flattössä, havaittiin 7 reviiriä kahden kilometrin matkalla (Laine 1976). Saaristomeren parimäärämaksimi yhdellä saarella havaittiin Dragsfjärdin Vänössä 1978, jolloin pesimälinnuston laskennassa kirjokertun reviirejä kertyi 29. Stjernberg ym. (1974: 86) toteavat kirjokertulla olevan vahvan pesimäkannan Yxskären – Vänö –seudulla 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa.

Hangon seudulla kirjokerttua on pesimäaikana tavattu 1949 lähtien (Udvardy 1953), ja ensimmäinen sen seudun varmistettu pesintä on Bromarvista 1952 (von Haartman ym. 1967). Tämän jälkeen Hangosta julkaistiin useita pesintään viittaavia havaintoja 1950-luvulla, tosin vain yksittäisistä pareista (Piiparinen & Seiskari 1955, Eriksson 1958). Tammisaaren saaristossa havaittiin 1957 pysyvä reviiri (Laine 1959), mutta aiemmin saman seudun saaristossa tehdyissä linnustokartoituksissa lajia ei löydetty (Lampio 1946). Hankoniemellä ja sen lähiympäristössä kirjokerttureviirejä oli 1950- ja 1960-luvuilla 23 paikalla (Laine 1976). Vuonna 1968 Inkoosta, melko suppealta alueelta, löytyneet 20 reviiriä innostivat kirjokertun intensiiviseen kartoitustyöhön, joka osoittikin kannan olevan laajasti levinnyt Uudenmaan rannikolle, ja parimäärän kasvaneen selvästi aiemmasta (Laine 1983, 1988).

Tarkemmin ja laajemmin kirjokertun esiintymishistoriaa koko Suomessa tarkastelee Laine (1976, 1988) julkaisemattomissa tutkimuksissaan.

5.4 Levinneisyys Suomessa

Kirjokerttu runsastui ja levinneisyysalue laajeni olemassa olevan aineiston perusteella 1900-luvun kuluessa huomattavasti, mutta viime vuosikymmeninä runsastuminen on pysähtynyt ja kanta kääntynyt monin paikoin laskuun. 1960-luvulla kirjokertun levinneisyysalue kattoi Suomen rannikon saariston Uudestakaupungista Helsinkiin, mukaan lukien Kökarin (von Haartman ym. 1967). 1970-luvun levinneisyys oli samankaltainen, jossa säännöllisen ja voimakkaan kannan levinneisyysraja kulki Uudestakaupungista Ahvenanmaan pääsaaren itäpuolelle ja sieltä Saaristomerren ulkosaariston pohjoisrajaa noudattaen Itä-Uudellemaalle, jossa laji esiintyi myös mantereella. Satunnaisen pesimisen pohjoisraja kulki Kristiinankaupungissa ja itäraja Virolahdella (Laine 1976).

Lajin levinneisyys kattaa nykyisin Ahvenanmaan lisäksi rannikkoalueen Uudestakaupungista Haminaan (Väisänen ym. 1998). Suomen itäisimmät kirjokertut on tavattu aivan valtion rajan tuntumassa, sillä Etelä-Karjalassa tavattiin esimerkiksi 1993 peräti 10 reviiiriä (Koskimies 2002). Käynnissä olevan kolmannen valtakunnallisen lintuatlaksen (2006-10) tämänhetkisen tilanteen (25.11.2008) mukaan kirjokertun nykylevinneisyyden painopiste on Saaristomerellä ja läntisellä Uudellamaalla. Ahvenanmaalta pesintään viittaavia havaintoja on lähinnä Kökarista ja muutamilta ulkosaarilta. Ääripäänä pohjoisessa on Uusikaupunki ja idässä Ruotsinpyhtää (Luonnontieteellinen keskusmuseo 2008).

Pohjanlahden rannikolla, Uudenkaupungin pohjoispuolella, lajia tavataan hyvin vähän. Tästä osoituksena 1990-luvun reviiirimaksimit lintutieteellisten yhdistysten toimialueilta: Satakunta 5, Suupohja 2 ja Merenkurkku 1 (Koskimies 2002). Sisä-Suomessa laji on erittäin harvinainen, esimerkiksi Keski-Suomessa laji oli tavattu vain kaksi kertaa (Virtanen ym. 1992, Koskimies 2004). Suomenselän alueella lajia ei ole koskaan tavattu (Hutri 1999). Pohjois-Savossa kirjokerttu on havaittu viisi kertaa, joista kaksi on pesimäaikaisia havaintoja (Ruokolainen & Kauppinen 1999). Lähes vuosittain jossakin päin Sisä-Suomea havaitaan kirjokerttuja pesimäaikana, rannikosta kaukaisin havainto on Pohjois-Karjalasta (Koskimies 2002, 2004, Lehtiniemi & Koskimies 2008).

5.5 Suomen parimäärän kehitys

1950-luvulla kirjokerttuja arvioitiin pesivän koko maassa 100-200 paria, mutta 1970-luvulla jo noin 1300 paria. Pelkästään Uudenmaan kannaksi arvioitiin vuosina 1971-75 noin 600 reviiiriä (Laine 1983). Laine (1976) jakaa 1970-luvun 1300 kirjokerttureviiriä maantieteellisesti seuraavasti: Uusimaa 560, Lounaissaaristo 400, Ahvenanmaa 300 sekä länsi- ja itärannikko ja sisämaa 40 reviiiriä. Suomen ensimmäisessä valtakunnallisessa lintuatlaksessa 1970-luvun jälkipuolella kirjokerttuhavaintoja kertyi 75 peninkulmaruudulta, esiintymisen laskennallisen painopisteen ollessa Kemiönsaarella (Laine 1983). Kanta oli kasvussa ja 1980-luvulle tultaessa sen arvioitiin käsittävän jo 2000 reviiiriä (Laine 1983).

Suomen parimäärä arvioitiin 1990-luvulla noin 2500 parin suuruiseksi, tosin vuosittaisen vaihtelun ollessa 2000-3000 paria (Väisänen ym. 1998). Tämän jälkeen 1998-2002 on tehty toistaiseksi tuorein arvio Suomen pesimäkannasta, jossa se asettuu välille 500-1500 paria (BirdLife International 2004). Kirjokerttujen reviiiritietojen kerääminen lintuharrastajilta ja alueellisilta lintuyhdistyksiltä on osoittautunut vaikeaksi. Vuosittain ilmestyvässä Linnut-vuosikirjassa julkaistujen tulosten mukaan reviiirejä on ilmoitettu koko Suomesta vuosittain vain 20 – 64. Ilmoitetut reviiirimäärät olivat suurempia 1990-luvulla kuin 2000-luvulla (Koskimies 2002, 2004, Lehtiniemi & Koskimies 2008). Vaikka Ahvenanmaa on kirjokertun keskeisimpiä pesimäalueita

Suomessa, niin sen populaatio tunnetaan puutteellisesti. Ainoastaan Kökarista on olemassa kattavia tuoreita tietoja, vaikka nekin koskevat vain kunnan pääsaaria. Vuonna 2004 Kökarin pääsaarten parimääräksi arvioitiin 40-50 paria (Rönkä 2004).

6. Kirjokertun pesimäpaikat ja parimäärät Lounais-Suomessa

6.1 Lounais-Suomen parimäärä

Ensimmäisen kerran kokonaisparimäärää lounaisessa saaristossa arvioivat Silvola & Tenovuo (1958). Heidän mukaansa ulkosaariston pesimäkanta oli suuruusluokaltaan 200-300 parin kokoinen. Tämä arvio perustuu tunnettujen kirjokerttusaarten pinta-alan kokoluokkaan (pääosin yli 50 ha) ja luontotyyppeihin (lehdot). Parhaiden saarten kirjokerttutiheydet nousivat tuolloin 10 pariin/km². Lehikoisen ym. (2003) mukaan Varsinais-Suomen pesimäkanta oli suurimmillaan 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Heidän arvionsa maakunnan kirjokerttujen parimääräksi 1990-luvun lopulla oli 150-200 paria. Osuus Suomen pesimäkannasta oli tuolloin 8 %. Miettisen (2004) mukaan Saaristomeren kansallispuiston yhteistoiminta-alueen parimäärä 2004 oli 40-60 paria. Tosin hänen selvityksissään maalinusto jäi vähälle huomiolle.

Vuoden 2008, ja sitä tukevien vuosien 2006-07, laskentojen ja muiden lintuharrastajien tekemien havaintojen perusteella arvioin kirjokerttupareja olevan Turunmaan saaristossa 138 (taulukko 1). Tämä kattaa Dragsfjärdin, Nauvon, Korppoon ja Houtskarintien alueet, myös sisempää saaristosta. Tässä määrässä on huomioitu myös saaret, joissa kirjokerttua ei ole havaittu, mutta elinympäristön puolesta esiintyminen olisi mahdollista. Välisaaristossa (ml. Nauvon, Korppoon ja Houtskarintien pääsaaret) ei liikuttu tämän kartoitushankkeen puitteissa juuri lainkaan. Näillä suurilla saarilla lintuharrastajat kuitenkin ahkerasti retkeilevät, ja kirjokerttu lukeutuu niihin lajeihin, jotka ilmoitetaan aktiivisesti Turun Lintutieteellisen Yhdistyksen havaintoarkistoon. Muualla Varsinais-Suomen maakunnan alueella pareja esiintyy vuosittain noin 10. Varsinais-Suomessa pesinee näiden pariin lisäksi vielä joitakin pareja, mutta niiden sijoittaminen kunnan tarkkuudella on vaikeaa. Satakunnan alueella kirjokerttu on hyvin harvinainen pesimälaji, mutta yksittäisiä pareja saattaa olla muutamia. Lounais-Suomen kirjokerttupopulaation koko on noin 160 paria. Kannan jakautuminen kunnittain on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Arvio Lounais-Suomen kirjokerttukannan jakautumisesta kunnittain.

Kunta	Parimäärä	Osuus kannasta %
Dragsfjärd	48	30
Korppoo	48	30
Nauvo	24	15
Houtskari	18	11
Uusikaupunki	4	3
Kustavi	3	2
Parainen	1	1
Iniö	1	1
Kaarina	1	1
Sijoittamattomat Varsinais-Suomessa	9	6
Satakunnan kunnat	3	2
Yhteensä	160	100

Lajin levinneisyysalue Varsinais-Suomessa ei ole muuttunut 1960-luvun jälkeen (Lehikoinen ym. 2003). Kirjokertun levinneisyys Varsinais-Suomessa on selvästi painottunut Dragsfjärdin, Korppoon ja Nauvon ulkosaaristoon (mm. Silvola & Tenovuo 1958, Lehikoinen ym. 2003). Kirjokertun esiintyminen noudattaa saaristossa pitkälti maritiimisten lehtimetsien pohjoisrajaa, eikä tavallisesti esiinny sisemmän saariston mäntymetsävyöhykkeellä, kuten Gullkronan alueella. Houtskarissa kirjokerttu on harvinainen pesimälaji esiintyen etupäässä kunnan länsi- ja lounaisosissa. Kustavissa ja Uudessakaupungissa se on jo hyvin harvinainen pesimälaji, esiintyen vain muutamilla saarilla. Muualla Varsinais-Suomessa laji on erittäin harvinainen tai puuttuu kokonaan.

Seuraavissa luvuissa esitellään kaikki kirjokertun pesimäalueet ja niiden parimäärät (reviirit) Lounais-Suomen alueella lajin kannalta luonteivissa maantieteellisissä kokonaisuuksissa. Tämän raportin liitteissä 1-4 on eritelty Dragsfjärdin, Nauvon, Korppoon ja Houtskarin pesimäsaaret parimäärineen kautta aikain. Liitteeseen 5 on koottu tiedot Turunmaan saariston saarista, joilla kirjokerttua ei tavattu vuoden 2008 maastotutkimuksissa, eikä ole havaittu sitä aiemminkaan.

Dragsfjärdin Vänössä pesii Suomen tiheimpiä kirjokerttukantoja. Kuva: Panu Kunttu.

6.2 Turunmaan ulkosaaristo

6.2.1 Dragsfjärd

Dragsfjärdin Vänön 191 hehtaarin kokoisella saarella lienee Suomen tihein kirjokertun pesimäkanta. Ensimmäinen havainto Vänöstä on vuodelta 1945, jolloin siellä havaittiin 5 kirjokerttuparia (Bergman 1946). Seuraava havainto on 1956, jolloin siellä arvioitiin pesivän 7 paria ja 1957 5 paria, mutta kummallakin kerralla saaren pinta-alasta tutkittiin vain neljäsosa (Silvola & Tenovuo 1958). 1970-luvun alkupuolella pareja arvioitiin Vänössä pesivän noin 10 (Virtanen ym.

1976), mutta vuosikymmenen lopulla 1978 pesimälinnuston kartoituslaskennassa 29 paria, joka on ollut Turunmaan saariston ennätystiheys (Tenovuo & Tenovuo 1979). Tämän huippuvuoden jälkeen pareja on ollut vähemmän: 1980 20 paria, 1989 10 paria, 1992 6 paria ja 2004 13 paria, jolloin niitä arvioitiin olevan todellisuudessa hieman enemmän (Rönkä 2004). Tuoreimmat tiedot ovat vuosilta 2006 ja 2007, jolloin saarella tehtiin systemaattinen selvitys, pareja oli molempina vuosina 17. Muita suuria yksilömääriä vuosikymmenittäin ovat olleet: 10 yksilöä kesäkuun alussa 1961, 20 yksilöä toukokuun lopussa 1979, 15 yksilöä kesäkuun alussa 1976, 25 yksilöä kesäkuun alussa 1981 ja 1982, 30 yksilöä kesäkuun alussa 1985 (J. Helstola, tiedonanto 2009), 16 yksilöä toukokuun lopussa 1992, 20 yksilöä kesäkuun alkupuolella 1993 ja 12 yksilöä kesäkuussa 1996.

Vänön länsi- ja eteläpuoleisessa saaristossa kirjokerttuja on havaittu pesimäaikana monissa saarissa jo pitkään. Eniten pareja näistä saarista on tavattu Storönillä, 6-7 (1956), mutta sen jälkeen sieltä ei ole tietoja, joka saattaa johtua retkeilyn puutteesta. Härönin kanta vaikuttaisi puolittuneen, sillä saarella varmistettiin neljä pesintää 1957, mutta 2007 havaittiin vain kaksi paria tarkasta kartoituksesta huolimatta. Yxskärenin laidunsaaren kanta on pysynyt vakaana, sillä vuosina 1950 ja 1956 siellä tavattiin pari, kuten myös 2007. Byöniltä kirjokerttu on saattanut hävitä, sillä 1957 saarella oli yksi pari, mutta 2008 ei havaittu lainkaan.

Muita Vänön länsi- ja eteläpuolen saariston havaintoja on: Gärskär 1 pari (2006), Stora Buskär 2 paria (2006) ja Ejskär 1 pari (2002). Stora Måsskärillä tavattiin naaras 1.6.2006 joka kuitenkin tulkittiin pesimättömäksi. Bergman (1946) ilmoittaa kahdelta saarelta Vänön läheltä kummaltakin yhden parin 1945.

Tunnhamnin saaristo on Vänön lailla jo pitkään ollut kirjokertun esiintymisen ydinalueita Dragsfjärdissä. Tunnhamnin pääsaarella on havaittu 1 pari (1950 ja 1956) ja 2 paria (2006), ja elinympäristön puolesta saari tarjoaa jatkossakin soveltuvan pesimäympäristön kirjokertulle. Tunnhamnin itäpuolella sijaitsevilla saarilta on vain vanhoja havaintoja: Äpskär 2 paria (1956), 1-2 paria (1964) ja varmistettu pesintä (1985, M. Valta, tiedonanto 2009) sekä Bergskär 1 pari (1956). Näillä saarilla ei kirjokerttua havaittu lainkaan 2008 kartoituksissa. Tunnhamnista pohjoiseen sijaitsevilla Södra Tiströnskärillä ja Kyrkskär tavattiin 1975 kummallakin saarella 1-2 paria.

Hiittisten kirkonkylässä havaittiin kautta aikojen ensimmäinen reviiri 2008. Sitä ennen näillä suurilla saarilla on pesimäaikaisia havaintoja Rosalan kylästä (1976) ja Bölestä, jossa pesintä on todettu kaksi kertaa (1974, ja -79) sekä pari havaittu 1978, -80 ja -81. Vuonna 1976 pareja oli Bölessä peräti kaksi. Rosalassa ja Bölessä on retkeilty ahkerasta 2000-luvulla, eikä havaintoja ei kertynyt.

Örön suljetulla varuskuntasaarella on päästy retkeilemään hyvin vähän, mutta sieltä kuitenkin tunnetaan reviiri kesäkuulta 1960 (Mustakallio 1961) ja 1 pari vuosilta 1979, 1989 (J. Helstola, tiedonanto 2009) ja 2006. Kuggskärin ulkosaarella kanta on pieni, mutta ilmeisen vakaa: 1969 ja 2007 molempina vuosina yksi pari. Morgonlandetissa havaittiin kirjokertun reviiri jo 1970-luvun alkupuolella (Laine 1976), ja kanta on pysynyt vakaana myöhemminkin tällä 14 hehtaarin ulkosaarella: 1 pari (1997), 1 pari (1999) ja 1 reviiri (2006). Bodöarnan saarella on tavattu 1 yksilö toukokuun lopussa 1976, mutta ei kesän 2007 kartoituksessa.

Dragsfjärdin Kuggskärissä kirjokerttu lienee vuosittainen pesimälaji. Kuva: Panu Kunttu.

Sisempänä Dragsfjärdin kunnan saaristoa kirjokertun esiintymisestä tiedetään seuraavat pesimäaikaiset havainnot: Ljuskär reviiiri (1945), Hamnholmen reviiiri (1945) (Bergman 1946), Bötesön: poikue (1985), Högsåra: reviiiri 1985-86, Helsingholmen: pari 1983, Kaxskåla yksi yksilö (1972 ja 1973), Ölmos reviiiri (1984), ja Falkön (Lövö) yksi yksilö (1992).

6.2.2 Nauvo

Nauvon Borstön ulkosaarella on 1985 tavattu kunnan alueen kautta aikain suurin kirjokerttumäärä, 8-9 reviiiriä. Muut havainnot tältä saarelta koskevat selvästi pienempiä parimääriä: 1 (1992 & 1994), 3 (1995), 1-2 (1998) ja 1 (2001). Ensimmäiset havainnot Borstöstä ovat jo vuosilta 1950 ja –56, jolloin saarella havaittiin yksi pari, mutta saaren pinta-alasta tutkittiin tuolloin vain neljäsosa (Silvola & Tenovuo 1958). Bergman (1946) havaitsi kolmella Borstön lähellä sijaitsevalla saarella kullakin yhden parin 1945.

Toinen Nauvon merkittävä kirjokerttusaari on Berghamn, jossa pareja on tavattu 1 (1964), 1 (1976), 4 (1982) ja 1 (2006 ja 2008). Lehikoinen ym. (2003) kirjoittavat, että parhaimpina vuosina saarella on ollut 4-5 paria, mutta vuosiluvusta ei ole tietoa. 1960- ja 1970-luvuilla Berghammissa ja sen lähisaarissa pesi useita kirjokerttupareja, mahdollisesti jopa 10 paria (R. Micheleson, tiedonanto 2009). Nötön kyläsaaresta tunnetaan seuraavat kirjokerttuhavainnot: 1-2 paria (1975), 1 pari (1976), 1-2 paria (1980) ja 2 paria (2008). Saaren suuresta koosta huolimatta laji on ollut siellä ilmeisesti aina vähälukuinen, eikä Nötön niukat havainnot voi johtua hankalasta saavutettavuudesta.

Trunsön aiemmin asuttu ulkosaari oli pitkään vailla havaintoja kirjokertusta, vaikka saaren koko ja biotooppi vaikuttavat lajille hyvin sopivilta. Saarelta on havaintoja laulavasta koiraasta useana kesänä 1996-2001 (M. Holvitie, tiedonanto 2009). Vuonna 2007 siellä havaittiin ensimmäiset

kirjokertut, peräti kolme paria. Lökholm on elinympäristönsä puolesta edelleen kirjokertulle sopiva saari, vaikka tuoreet havainnot sieltä puuttuvat. Aiemmin siellä on havaittu pareja seuraavasti: 2 paria 1956 (Silvola & Tenovuo 1958), 1 pari 1989, 1 pari 1991 (M. Valta, tiedonanto 2009) ja 1 pari 1993.

Muita yhden havaintokerran saaria ovat olleet: Konungskär 1 pari (1981); Sälgskär 1 pari (2007); Skärgården 1 pari (2007) ja Mälhamn 1 pari (2008). Stora Kalskärissä tavattiin 1 pari 1954 ja –55 (Silvola & Tenovuo 1958), mutta ei 2008.

Vuonna 1993 suoritetussa pesimälinnuston tutkimuksessa Nauvon Trunsön eteläpuolella (Stora Salskär – Storskär – Storharun) sijaitsevalla alueella ei kirjokerttua tavattu tutkituilla noin 60 saarella (Miettinen 1996). Suuri osa tämän alueen pienistä kalliosaarista on kirjokertulle elinympäristönsä puolesta sopimattomia. Kirjokerttua ei tavattu Nauvon Gullkronan selän luoteisosassa 1948-1951 tehdyissä lintulaskennoissa. Alueella oli käynnissä noin 100 saaren kattava linnustonseuranta (Silvola & Tenovuo 1958).

Nauvon Trunsössä tavattiin 2007 kolme kirjokerttuparia. Kuva: Panu Kunttu.

6.2.3 Korppoo

Korppoon kunnan alueelta eniten pesimäaikaisia havaintoja on kertynyt Jurmosta ja Utöstä, joka osaltaan johtuu näiden saarten korkeasta retkeilyasteesta muihin Korppoon ulkosaariin nähden. Varsinkin Utössä linturetkelyyn määrä on 2000-luvulla selvästi lisääntynyt. Ensimmäiset havainnot Jurmosta ovat vuodelta 1961 (1 pari), jonka jälkeen havaintoja on kertynyt tasaisesti miltei vuosittain. Lintuaseman toiminnan alkuvuosina 1963 ja –64 Jurmossa havaittiin ainakin yksi kirjokerttupari. Eräs osoitus hyvästä kirjokerttukannasta lounaisaaristossa on touko-kesäkuun vaihteesta 1980, jolloin Jurmossa havaittiin kymmeniä yksilöitä (Lehikoinen ym. 2003).

Ensimmäinen havainto Utöstä on vuodelta 1972, jolloin loppukesällä siellä havaittiin nuori lintu. Seuraavat pesimäaikaiset havainnot Utöstä ovat 1970-luvun lopulta. Varmistettuja pesintöjä on molemmissa saarissa todettu monina vuosina. Näiden saarten parimäärät selviävät taulukosta 2.

Taulukko 2. Korppoon Jurmon ja Utön kirjokerttujen parimäärät 1975-2008 (Turun lintutieteellinen yhdistys ry, julkaisematon, Miettinen 2004, Miettinen ym. 1997, Tiira-lintutietopalvelu 2008).

Viivamerkintä tarkoittaa puuttuvaa tietoa.

Vuosi	Jurmo	Utö	Vuosi	Jurmo	Utö
1975	1	–	1993	1	1
1976	1	–	1994	1	1
1977	0-1	1	1995	1	2
1978	1	1	1996	2	1
1979	1-2	1	1997	3	3
1980	1-2	3	1998	2	1
1981	1	1	1999	1	1
1982	0-1	1	2000	3	1
1983	0-1	–	2001	3	1
1984	1	1-2	2002	2	–
1985	0-1	1	2003	0-1	–
1986	1	–	2004	1	–
1987	0-1	–	2005	1	–
1988	1	–	2006	2	3
1989	1	0-1	2007	3	2-3
1990	0-1	–	2008	3	3
1991	0-1	–			
1992	1	0-1			

Korppoossa on monia muitakin tärkeitä kirjokertun pesimäsaaria. Björkössä havaittiin 1982 peräti 10 paria, joka on kunnan suurin määrä yhdellä saarella. Björkö on jo pitkään ollut lajin pesimäalueena, sillä jo 1956 siellä havaittiin 4 paria, vaikka saaren pinta-alasta tutkittiin vain kolmasosa (Silvola & Tenovuo 1958). Muita parihavaintoja Björköstä: 1-2 paria (1977, O. Kivivuori, tiedonanto 2009), 3-4 paria (1978), 1 pari 1990, varmistettu pesintä 1994 (Miettinen ym. 1997), 2 paria 2003 ja 2 paria 2004 (Miettinen 2004).

Edelleen ympärivuoden asutulla Aspön saarella parimäärä vaikuttaisi kasvaneen luonnonhoidon seurauksena. Saarella on runsaasti kirjokertulle sopivaa puoliavointa pensaikkoa ja katajikkoja, joiden seassa naudat laiduntavat. Tunnetut parihavainnot: 1 pari (1988), 1 pari (2007) ja 6 paria (2008). Aspön vieressä sijaitsevalla Flatön saarella tavattiin 2008 reviiiri.

Brunskäristä tunnetaan seuraavat havainnot: 2-3 paria (1959), 1 pari (1998, M. Holvitie, tiedonanto 2009), 6 paria (2000), 1 pari (2004, Miettinen 2004) ja 3 paria (2008). Saari on ympäristöltään kirjokertulle hyvin soveltuva. Brunskärin lounaispuolella sijaitseva Västerön saari lukeutuu kirjokertun säännöllisiin pesimäsaariin, mutta retkeily siellä on vähäistä, eikä vuonna 2008 maihinnousukiellon takia siellä inventoitu, mutta aiemmin sieltä tunnetaan: 1 pari (1981) ja varmistettu pesintä (1987).

Kräkskärillä on pesinyt aiemmin runsas kirjokerttukanta, joista on havaintoja menneiltä vuosikymmeniltä: 1 pari (1961), 4 paria (1970) ja 5 paria (1974) (Miettinen ym. 1997). Sitten laji on vähentynyt saarella huomattavasti, sillä vuosina 1986-1998 saarella havaittiin vuosittain yksi reviiiri (M. Holvitie, tiedonanto 2009). 2008 laskennoissa siellä ei havaittu lajia lainkaan.

Korppoon Kråkskärissä havaittiin 1974 peräti viisi kirjokerttuparia. Kuva: Panu Kunttu.

Österskärin kyläsaarella kirjokerttu on esiintynyt jo pitkään ja esiintyy yhä: saarella on tavattu yksi pari vuosina 1974 ja 2008. Kookkaalta, pääosin lehtimetsää kasvavalta Alskärin saarelta on reviiRHavaintoja vuosilta 1988, 1991 ja 1994 (M. Holvitie, tiedonanto 2009). Vuoden 2008 kartoituksen perusteella on luultavaa, että kirjokerttu pesii edelleen Alskärillä.

Vierekkäisen saaret Kälö ja Västerön lienevät kirjokertun vakiopesimäsaaria: Kälössä 1-2 paria (1998) ja 1 pari (2002) sekä Västerönissä 3 koirasta 1979, mutta siellä ei juurikaan sen jälkeen retkeily. Näiden saarten pohjoispuolella sijaitsevassa Kuggholmissa vaikuttaisi olevan vakituinen reviiRH; sieltä on havainnot 1996, 1998, 2001 ja 2004 (M. Holvitie, tiedonanto 2009). Puolustusvoimain hallinnassa olevalta Gyltö Galten –nimiseltä saarelta on useita pesimäaikaista havaintoja 1986-1999 (M. Holvitie, tiedonanto 2009), mutta vuonna 2008 saari kyettiin tarkastamaan vain mereltä käsin. Gyltön länsipuolella sijaitsevilla Träskskärillä on havaittu reviiRH monena vuonna 1986-1999 (M. Holvitie, tiedonanto 2009) ja Lillgyltönillä 3 laulavaa koirasta (O. Kivivuori, tiedonanto 2009).

Yhden havaintokerran saaria Korppoossa ovat: Bokulla mahdollisesti 1 pari (1989); Gloskär 1 reviiRH (1994, M. Holvitie, tiedonanto 2009); Hummelskärissä poikue loppukesällä (1971); Stora Hästö: 1 pari (1967), mutta ei 2008; Vidskär: 1 reviiRH (1973, Miettinen ym. 1997).

Korppoon Jurmon pääsaaren ja sen ympärillä sijaitsevien 51 pienemmän saaren pesimälinnusto tutkittiin vuonna 1993, eikä tältä alueelta kirjokerttua löytynyt (Miettinen 1996). Suuri osa näistä Jurmon alueen pienistä kalliosaarista ja -luodoista tosin on sopimattomia kirjokertulle. Vuonna 1992 Korppoon eteläosan yli 100 saarta kattaneessa luontoinventoinnissa ei tavattu yhtään kirjokerttua (von Numers 1992).

6.2.4 Houtskari

Houtskarissa tehtiin varhaisimpia kirjokerttuhavaintoja koko Saaristomeren alueelta, kun Bergman (1946) löysi vuonna 1945 seitsemän reviiriä, jotka jakautuivat seuraavasti: Ekskär kolme reviiriä ja kahdella sen lähisaarella kummallakin yksi reviiri, Fiskön lounaispuolen saarella yksi sekä Ingoskärin läheisellä saarella yksi reviiri.

Jungfruskärin ensimmäinen kirjokerttuhavainto on vuodelta 1957, jolloin siellä havaittiin kolme laulavaa koirasta (Mustakallio 1961). Seuraava tunnettu havainto on vasta vuodelta 1980, jolloin tavattiin yksi pari. 1980-luvulla reviirihavaintoja on kertynyt lähes vuosittain, ja ilmoitettujen reviirien määrä on vaihdellut yhdestä kolmeen. 1990-luvulla havaintoja tehtiin harvemmin ja määrä vaihteli yhdestä kahteen. 2000-luvulla havaintoja on ilmoitettu ahkerammin, ja Jungfruskärin suurimmat reviirimäärät on noteerattu 2007 ja 2008, jolloin reviirejä on havaittu neljä. Jungfruskärin Storlandetin viereisellä Hamnön saarella on havaittu kaksi reviiriä vuosina 1988, 1989, 1993 ja 1999, joista jälkimmäisenä vuonna saarella havaittiin myös poikue. Yksi reviiri on havaittu 1980, 1991 ja vuosittain 1993-2000 (E. Joutsamo, tiedonanto 2009).

Storlandetin Berghamnista ensimmäinen pesimäaikainen havainto on vuodelta 1991, jonka jälkeen reviirihavaintoja (1-2 kpl) ja joitakin varmistettuja pesintöjä on vuosittain 1997-2008 (M. Holvitie, tiedonanto 2009). Kahden parin pesintä varmistettiin 1997.

Houtskarın muut reviirit ovat sijainneet eri puolilla tämän pienen kunnan saaristoa: Sövdeholm 1959 (Mustakallio 1961), Långholm (1970), Tjuvö (1980), Österskär (1984), Lömsö (1987) ja Äpplö (1995). Nämä havainnot ovat koskeneet lähinnä laulavaa koirasta.

Houtskarın Berghamnissa pesii kaksi kirjokerttuparia. Kuva: Panu Kunttu.

6.3 Eteläinen Selkämeri ja Satakunta

Kustavin ainoa vakituinen pesimäpaikka sijaitsee Isokarissa, jossa on ollut vakituinen kanta jo 1960-luvulta alkaen (Lehikoinen ym. 2003). Ensimmäinen havainto on vuodelta 1964 (Laine 1976), jonka jälkeen pesimäaikaisia havaintoja on tehty kaikilta vuosikymmeniltä, aina vuotta 2008 myöten. Parimäärä on vaihdellut yhdestä kahteen, mutta alkukesällä 1971 saassa tavattiin peräti neljä koirasta. Muualla Kustavissa tehdyt pesimäaikaiset havainnot ovat: laulava koiras Fiskskär (1971), Loukeenkari (2007) ja laulava koiras Kiparuoto (2008). Alhon ym. (2004) luontoselvityksessä kirjokerttua ei löytynyt Ströömin länsipuolisesta saaristosta.

Kustavin Isokarissa kirjokertun reviiri sijaitsee majakan luona. Kuva: Panu Kunttu.

Uudenkaupungin ainoa tunnettu säännöllinen kirjokertun pesimäpaikka sijaitsee Vekarassa. Sieltä ensimmäinen pesimäaikainen havainto on laulava koiras kesäkuulta 1962 (Laine 1963). Seuraava havainto on 1970 (Karhu 1975), ja 1977 pesintä varmistettiin. Vuodesta 1989 alkaen pesimäaikaisia havaintoja Vekarasta on miltei vuosittain, koskien tavallisimmin yhtä paria, mutta toisinaan kahta, ja vuonna 2006 jopa kolmea laulavaa koirasta. Pesintä on varmistettu 2008. Kaksi muuta pesimäaikaista havaintoa on tehty Lyökissä 2002 ja Palokarilla 2003. Vuonna 1993 Miettinen ym. (1996) tutkivat Uudenkaupungin saaristoaluetta, johon sisältyi 41 saarta, joista suurimmat olivat Kajakulma, Vekara ja Putsaari. Näiltä saarilta ei kirjokerttua tässä selvityksessä löytynyt.

Pyhärannasta laji puuttuu kokonaan (Lehikoinen ym. 2003, Vasko ym. 2006). Rauman seudulla (Rauma, Eurajoki, Lappi, Kodisjoki ja Pyhäranta) laji on harvinaisuus, eikä se tiettävästi säännöllisesti pesi siellä. 1970-luvulla toteutetussa lintuatlaksessa tehtiin mahdollinen pesintään viittaavaa havainto **Raumalta** (Vasko ym. 2006). Sen jälkeen kirjokerttuja on pesimäkaudella havaittu tällä alueella kerran pari vuosikymmenessä, mutta vain kertaluontoisesti. Pohjoisempänä

Satakunnassa on yksi varmistettu pesintä, **Luvian** Säpistä vuonna 1976 (Lampolahti ym. 1984). Satakunnassa tehdään harvakseltaan pesimäaikaisia havaintoja yksinäisistä linnuista, mutta pesintää ei ole toista kertaa todettu. 2000-luvulla pesimäaikaisia havaintoja on vain vuodelta 2001, tällöin kolmelta paikalta **Porista**. 1990-luvulla Satakunnasta löytyi reviiri suunnilleen joka toisena vuonna (Koskimies 2004). 2000-luvulla loppukesällä harhailevia nuoria lintuja on tavattu miltei vuosittain. Satakunnan sisämaa-osaista ainoa pesimäaikainen havainto on **Kokemäen** Puurijärveltä 9.6.1974 (Lehikoinen 1977).

6.4 Varsinais-Suomen sisäsaaristo ja manneralue

Sisäsaaristossa ja rannikolla kirjokertun pesimäaikainen esiintyminen on harvinaista ja satunnaista. Monilta laajoilta sisäsaariston alueilta laji puuttuu kokonaan. Paraisilta tunnetaan kolme varmistettua pesintää ja Korppoon ja Nauvon pääsaarilla lajeja tavataan Lehikoisen ym. (2003) vain satunnaisesti. Tiira-lintutietopalvelu (2008) ei tunne lainkaan havaintoja **Nauvon pääsaarilta**, mutta pääsaarten pohjoispuolelta, Seilistä pesimäaikaisia havaintoja on seuraavasti: laulava koiras (1980), loppukesällä rengastettu nuori lintu (1981) ja 1 laulava koiras (1984). **Korppoon pääsaarella**, Kyrklandetissa, pesintä on onnistunut vuonna 1979 Prästgårdin länsipuolella, jossa poikue rengastettiin. Kopoisträsketilla oli pari 1984. Kyrklandetin pohjoispuolella sijaitsevassa Vattkastissa tavattiin laulava koiras 1998 ja Vattkastin eteläpuolella sijaitsevassa Västerretaisin kylässä maastopoikue heinäkuussa 2008. Gyltöstä on muutamia havaintoja (mm. 20.5.1999), mutta nämä ovat saattaneet koskea vielä kevään muuttomatalla olleita yksilöitä (M. Holvitie, tiedonanto 2009).

Paraisilta tunnetaan seuraavat pesimäaikaiset havainnot: laulava koiras Vannais (1974), Lenholmenilla laulava koiras kesäkuun ajan 1988, Korholm 1990 laulava koiras ja Sydmo – Sydänperä – Nulto –alueelta reviiri vuosina 1981, -86 (pesintä varmistettiin), -87, -88, -96 ja -99. Nämä saattavat koskea kaikki saman paikan reviiriä, mutta tarkempia sijaintitietoja ei ole käytettävissä. Kirjokertun pesintä varmistettiin Paraisten Pettebyssä 1988 (J. Hakala, tiedonanto 2008). **Iniöstä** on vain kaksi pesimäaikaista havaintoa: vuodelta 1969, josta ei tarkempaa paikkaa tiedossa (Laine 1976) ja Salmisholmista havainto laulavasta koiraasta 1981. **Mietoisten** Mynälähdellä havaittiin kirjokerttu 14.6.1987. Kesältä 1970 **Rymättylän** Sakoluodosta on kertaluontoinen kirjokerttuhavainto.

Kemiönsaaren pääsaaren ainoat kirjokerttuhavainnot ovat **Kemiön** Gesterbyssä toukokuun lopulla 2005 laulanut koiras sekä **Västanfjärdin** Lustkullasta alkukesällä 1985 useana päivänä laulanut koiras. **Dragsfjärdin** Ölmosissa koiras piti reviiriä kesäkuussa 1984. Muut Dragsfjärdin havainnot käsitellään Turunmaan ulkosaaristo –luvun alla.

Kaarinan Kuusistonlahdella laji pesi 1990-luvulla useana vuonna (ensimmäinen pesimäaikainen havainto 1991), ja myös 2000-luvulla pesimäaikaisia havaintoja paikalta on miltei vuosittain, viimeksi 2008. Pesintä Kuusistonlahden pohjoispuolella varmistettiin edellisen kerran 2004 (Oja ym. 2006). **Turun** Topinojan kaatopaikan tuntumasta on varmistettu pesintä 2000 (Kunttu & Laine 2001). Turun muut pesimäaikaiset havainnot ovat Pihlajaniemestä (koiras monena päivänä kesäkuussa 1971) ja muut ovat Ruissalosta: luonnonsuojelualue (1984), rantatie (1989) ja Kansanpuisto (1997). **Piikkiöstä** on yksi pesimäaikainen havainto: Vähäjärvellä 1979 laulava koiras.

Perniön Pohjanjärvellä rengastettiin kirjokerttukoiras 2003 ja -poikue 2004 (M. Ahola, tiedonanto 2008). **Kiikalan** Omenajärvellä havaittiin laulava koiras 11.6.1997. **Halikon** Viurilanlahdella havaittiin kesäkuussa 1995 laulava koiras. Heinäkuussa 1962 läheltä Viurilanlahtea, Halikon

Hirvikalliolla, tavattiin kirjokerttukoiras. **Särkisalon** Verkkorannassa havaittiin vanha kirjokerttukoiras kesäkuussa 1980.

6.5 Muutto Varsinais-Suomessa

Kirjokerttu on myöhäinen muuttaja, se saapuu Varsinais-Suomeen toukokuun lopulla. Ensimmäiset havaitaan keskimäärin 22.5. (vaihteluväli 15.5.-31.5.) 34 vuoden aineiston mukaan (Lehikoinen ym. 2003). Lajin päämuutto on vasta kesäkuun alussa. Tämä vaikeuttaa parimäärätulkintojen tekoa, sillä yksittäiset ulkosaaristossa havaitut linnut saattavat olla vielä muuttomatalla, vaikka toisten yksilöiden reviirin ylläpito ja pariutuminen ovat jo alkaneet. Pesimäkanta on täysilukuinen vasta kesäkuun puolivälissä (Lehikoinen ym. 2003).

Nuoret kirjokertut harhailevat ennen syysmuuttoa pitkiäkin matkoja pesimäalueilta pohjoiseen sisämaahan päin. Osa syksyisin tavatuista linnuista tulee todennäköisesti ulkomailta. Kirjokerttuja on loppukesällä tavattu mm. Turun Pansiossa, Kaarinan Rauvolanlahdella, Salon Halikonlahdella ja Uudenkaupungin Hangossa (Lehikoinen ym. 2003, S. Kunttu, tiedonanto 2007, Tiira-lintutietopalvelu 2008). Pääosa kirjokerttuista lähtee muutolle elokuun aikana, viimeistään syyskuun alussa (Lehikoinen ym. 2003). Elokuun alkupuolelta lähtien näitä kierteleviä lintuja on liikkeellä, ja siksi pesimäaikaisten havaintojen tekeminen enää elokuussa on hyvin vaikeaa. Ulkosaariston perinteisillä pesimäsaarilla tähän aikaan tavatut linnut voivat kuitenkin hyvin olla niiden omaa pesimäkantaa.

Kiitokset

Käsikirjoitusta kommentoivat ja havaintomateriaalia täydensivät: Markus Ahola, Kaj Genberg, Jouko Hakala, Jari Helstola, Mikko Holvitie, Jouko Högmänder, Esko Joutsamo, Osmo Kivivuori, Rolf Michelsson, Pekka Mustakallio, Mikael Nordström, Kalle Rainio, Mia Rönkä, Jorma Tenovuo, Olli Tenovuo, Jukka Tobiasson, Matti Valta ja Ville Vasko. Suuri kiitos kaikille.

Kirjallisuus

- Alho, P., Hinneri, S., Lindroos, R. & Suominen, L. 2004: Länsi-Kustavin luontokartoitus 2004. – Varsinais-Suomen luonto- ja ympäristöpalvelut. Inventointiraportti.. 99 s. + karttaliitteet.
- Bergman, G. 1946: Oparade hanar av hökfärgad sångare (*Sylvia nisoria* Bechst.) i Åbolands yttersta skärgård sommaren 1945. – Mem. Soc. Fauna Flora Fenn. 22:72-75.
- BirdLife International 2004: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. – BirdLife International. BirdLife Conservation Series. No. 12. Cambridge, UK. 374 s.
- Brander, C. 1889: Parkano sockens fåglar. – Medd. Soc. Pro Fauna et Flora Fenn. 15:97-128.
- Eriksson, K. 1958: Kirjokerttu, *Sylvia nisoria*, pesivänä Hangossa. – *Ornis Fennica* 35:44.
- Finlex – Valtion säädöstietopankki 2005: Luonnonsuojeluasetus 14.2.1997/160
<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19970160>>. Viitattu 20.11.2008.
- Grenquist, P. 1931: *Muscicapa parva* (Bechst.) och *Sylvia nisoria* (Bechst.) i Kökar, Åland. – *Ornis Fennica* 8:84-88.
- Grenquist, P. 1938: Studien über die Vogelfauna des Schärenhofkirchspiels Kökar, Åland.. – *Acta Soc. pro Fauna et Flora Fennica* 62(2):1-132.
- von Haartman, L., Hildén, O., Linkola, P., Suomalainen, P. & Tenovuo, R. 1967: Pohjolan linnut värikuvin. – Otava, Helsinki. Ss. 445-1092.
- Heino, E. 1939: *Sylvia nisoria nisoria* (Bechst.) pesivänä Helsingin lähistöllä kesällä 1938. – *Ornis Fennica* 16:68-69.
- Hildén, O. & Linkola, P. 1955: Suuri lintukirja. – Otava, Helsinki. 750 s.
- Hildén, O. & Hario, M. 1993. Muuttuva saaristolinnusto. – Omakustanne, Forssa. 317 s.
- Hutri, H. 1999: Faunistinen katsaus, Suomenselän lintulajisto. – Teoksessa: Hutri, H., Häkkinen, M., Kivinummi, K., Koivisto, J., Pienimaa, P., Rajala, E., Saarinen, R. & Sadeharju, T. (toim.), Suomenselän linnusto: 5-199. Suomenselän Lintutieteellinen Yhdistys ry, Vaasa.
- Karhu, H. 1975: Rarikatsaus. – *Tiedon Antaja* 7:16-56.
- Kivirikko, K. E. 1926: Suomen linnut. WSOY, Porvoo. 474 s.
- Koskimies, P. 2002: Uhanalaiset ja harvalukuiset lintulajit Suomessa 1992-1994. – *Linnut-vuosikirja* 2001:91-96.
- Koskimies, P. 2004: Uhanalaiset ja harvalukuiset lintulajit Suomessa 1995-1999. – *Linnut-vuosikirja* 2003:14-21.
- Koskimies, P. & Väisänen, R. A. 1988: Linnustonseurannan havainnointiohjeet. 2. painos. – Helsingin yliopiston eläinmuseo, Helsinki. 126 s. + 27 liites.
- Kunttu, P. & Laine, J. 2002: Turun pesimälinnuston muutokset vuosina 1951 – 2001. – Turun kaupungin ympäristönsuojelutoimiston julkaisuja 1/2002, Turku. 60 s.
- Laine, L. J. 1976: Kirjokertun, *Sylvia nisoria* (Bechstein), leviämishistoria ja levinneisyys Suomessa. – *LuK-tutkielma*, Helsingin yliopiston Viikin tiedekirjasto. 57 s.
- Laine, L. J. 1983: Kirjokerttu, *Sylvia nisoria*. – Teoksessa: Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.), Suomen lintuatlas: 360-361. – SLY:n Lintutieto Oy, Helsinki.
- Laine, L. J. 1988: Kirjokertun leviämishistoriasta, levinneisyydestä ja pesimisestä Uudellamaalla. – *Pro gradu –tutkielma*, Helsingin yliopiston Viikin tiedekirjasto. 78 s.
- Laine, U. 1959: Kirjokerttu, *Sylvia nisoria*, Tammisaaren mlk:n saaristossa (U). – *Luonnon Tutkija* 63:87.
- Laine, U. 1963: Kirjokerttu (*Sylvia nisoria*) Uudenkaupungin ulkosaaristossa. – *Ornis Fennica* 40:78-79.
- Lampio, T. 1946: Tvärminnen eläintieteellisen aseman ja sen lähiympäristön linnuston viimeaikaisesta kehityksestä. – *Ornis Fennica* 23: 33-49.
- Lampolahti, J., Nuotio, J., Peltomäki, J. & Pitkälä, A. 1984: Satakunnan lintujen lajiluettelo. – Teoksessa Soikkeli, M. (toim.): Satakunnan Linnut: 201-237. Porin Lintutieteellinen Yhdistys r.y., Pori.

- Lehikoinen, E. 1977: Kokemäen Puurijärven kasvillisuus ja linnusto. – Vesihallitus. Raportti 127. Helsinki. 188 s.
- Lehikoinen, E., Gustafsson, E., Aalto, T., Alho, P., Laine, J., Klemola, H., Normaja, J., Numminen, T. ja Rainio, K. 2003: Varsinais-Suomen linnut. – Turun lintutieteellinen yhdistys ry, Turku. 416 s.
- Lehtiniemi, T. & Koskimies, P. 2008: Uhanalaiset ja harvalukuiset lintulajit Suomessa 2005-2006. – Linnut-vuosikirja 2007:26-35.
- Loivaranta, P. 1988: Suomen lintujen ensihavainnot. – Bongari 12:88-101.
- Luonnontieteellinen keskusmuseo 2008: Kartoitustilanne: kirjokerttu, höksångare (*Sylvia nisoria*). Helsingin yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmuseo. <<http://www.lintuatlas.fi/maps.php?taxon=457#content-a>>. Viitattu 30.11.2008.
- Malmström, K. K. 1975: Suomen uhanalaiset eläin- ja kasvilajit on luetteloitu. – Suomen Luonto 2/75:81-84.
- Merikallio, E. 1955: Suomen lintujen levinneisyys ja lukumäärä. – Otava, Helsinki. 192 s.
- Miettinen, M. 1996: Saaristomeren kansallispuiston eteläosan ja eteläisen Selkämeren pesimälinnusto 1993. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja, A 59, Vantaa. 31 s. + 10 liites.
- Miettinen, M. 2004: Saaristomeren kansallispuiston ja sen yhteistoiminta-alueen pesimälinnusto 2000-luvun alussa – katsaus pitkäaikaismuutoksiin. 43 s. Käsikirjoitus.
- Miettinen, M., Stjernberg, T. & Högmander, J. 1997: Saaristomeren kansallispuiston ja sen yhteistoiminta-alueen pesimälinnusto 1970- ja 1990-lukujen alussa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja A 68, Vantaa. 104 s.
- Mustakallio, P. 1961: Lisätietoja kirjokertun levinneisyydestä. – Luonnon Tutkija 65:155-156.
- von Numers, M. 1992: En inventering av skärgårdsnaturen i Korpo kommuns södra del sommaren 1992. Raportti. 74 s.
- Oja, J., Oja, S. & Lindroos, R. 2006: Kuusistonlahden linnustoselvitys 2004. – Lounais-Suomen urbaanit Natura 2000 –alueet. Turun kaupungin ympäristönsuojelutoimiston julkaisuja 3/2006. Turku. 44 s. + 4 liites.
- Palmgren, R. 1913: Helsingfors-traktens fågelfauna. – Acta Soc. Fauna et Flora Fennica. 38(2):1-224.
- Pettay, E., Cairenius, S. & Ellermaa, M. 2004: Linnut Virossa – suomalaisten havainnot 1990 – 2002. – Viron lintuseura, Kotka. 81 s.
- Piiparinen, T. & Seiskari, P. 1955: Kirjokerttu, *Sylvia nisoria* (Bechst.), Hangossa. *Ornis Fennica* 32:28.
- Poppius, B. 1913: Årsredogörelse öfver de zoologiska samlingarna. – Medd. Soc. Fauna Flora Fennica 39:196-205.
- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T & Mannerkoski I. (toim.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus 2000. – Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki. 432 s.
- Ruokolainen, K. & Kauppinen, J. 1999: Kuopion ja Pohjois-Savon linnusto. – Kuopion luonnontieteellisen museon julkaisuja 5, Lievestuore. 343 s.
- Rydman, P. W. 1927: Pikkutietoja – Kirjokerttu. – *Ornis Fennica* 3: 87.
- Rönkä, M. 2004: Lounais-Suomen rannikon ja saariston kirjokerttuhavaintojen kartoitus 2004. – Turun yliopisto, biologian laitos, eläinmuseo. Raportti. 3 s.
- Silvola, T. & Tenovuo, R. 1958: Kirjokertun (*Sylvia nisoria*) pesiminen ja levinneisyys Lounais-Suomen saaristossa. – *Ornis Fennica* 35:129-140.
- Snellman, J. 1931: Intressanta flyttfåglar på Signilskär. – *Ornis Fennica* 8:53-54.
- Snellman, J. 1956: Hökfärgad sångare, *Sylvia nisoria* (Bechst.), häckande i Kökar, Åland. – *Ornis Fennica* 33:57.
- Solonen, T. 1985: Suomen linnusto. – SLY:n Lintutieto Oy, Helsinki. 280 s.
- Stjernberg, T., Lindgren, L., & Cygnel, M. 1974: Naturinventering inom glesbygden i Dragsfjärd.

- Suunnittelukeskus, Helsingfors. 207 s. + 44 liites.
- Tenovuo, J. & Tenovuo, O. 1979: Dragsfjärdin Vänö – lintuparatiisi eteläisellä Saaristomerellä.
– *Lintumies* 14:170-176.
- Tenovuo, R. 1955: Kirjokerttu (*Sylvia nisoria* Bechst.) asuttamassa Saaristomeren maritiimisia lehtimetsiä. – *Luonnon Tutkija* 59:146-148.
- Tiira-lintutietopalvelu 2008. BirdLife Suomi <<http://www.tiira.fi>>
- Udvardy, M.D.F. 1953: Quantitative surveys on the bird fauna of the island Tvärminne, South-Finland. – *Acta Soc. pro Fauna et Flora Fenn.* 69:1-15.
- Vasko, V., Lampolahti, J. & Sundelin, R. 2006: Rauman seudun lintuatlas. – Rauman seudun lintuharrastajat r.y., Saarijärvi. 134 s.
- Velmala, W. 1999: Saaristomeren kansallispuiston perinnemaisemien pesimälinnuston kartoitus. Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut. Käsikirjoitus 16 s.
- Virtanen, J., Tenovuo, J., Tenovuo, O. & Hollstén, J. 1976: Vänön lintuaseman toimintakertomus 1973-1975. – Vänö -73 yhdistys, Dragsfjärd. Raportti. 31 s.
- Virtanen, J., Högmander, H. & Tuikka, K. (toim.) 1992: Keski-Suomen linnusto. – Keski-Suomen Lintutieteellinen Yhdistys r.y., Jyväskylä. 168 s.
- Väisänen, R. A. 2008: Pesimälintujen vakioireitti- ja linjalaskenta. <<http://www.fmnh.helsinki.fi/seurannat/linjalaskenta/index.htm>>. Helsingin yliopisto, Luonnontieteellinen keskusmuseo, Eläinmuseo. Viitattu 29.11.2008.
- Väisänen, R. A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. – Otava, Keuruu. 567 s.
- von Wright, M. 1859: Finlands foglar, hufvudsakligen till deras drägter. Bidrag till Finlands naturkännedom, etnografi och statistik. Finska Vetenskaps-Societeten. Femte Häftet. Helsingfors. 315 s.